

De ommegang

Ander werk van Jan van Aken

Het oog van de Basilisk (roman, 2000)

De valse dageraad (roman, 2001)

De dwaas van Palmyra (roman, 2003)

Het Fluwelen Labyrint (roman, 2005)

Koning voor een dag (roman, 2008)

De Afvallige (roman, 2013)

Jan van Aken

De ommegang

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2019

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Voor Patricia

Eerste, tweede (e-book), derde, vierde, vijfde, zesde, zevende, achtste,
negende, tiende en elfde druk, 2018; twaalfde druk, 2019

Copyright © 2018 Jan van Aken
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Hubert Robert (1733-1808), *L'escalier des lavandières*,
1796, olie op papier gemonteerd op canvas, 60,0 x 41,9 cm. Legaat
van Forsyth Wickes – The Forsyth Wickes Collection, 65.2653
Foto auteur Lona Aalders

ISBN 978 90 214 1691 5 / NUR 301
www.querido.nl

‘Als je ons wilt kennen,
bestudeer onze gebouwen.’

– Inscriptie in Samarkand

Inhoud

Proloog – De weg naar Konstanz I (1415) 11

DEEL I

BELLALANDA (± 1373-1388)

1 Er was eens een gans 15

De weg naar Konstanz II – Reisdoel 25

2 Verkenningen 27

De weg naar Konstanz III – Het vervloekte schisma 36

3 Ik vind een schat 38

De weg naar Konstanz IV – Vissen 46

4 Giles' voorspelling 49

De weg naar Konstanz V – Sterrenbeelden 58

5 De markt van Easingwold 62

De weg naar Konstanz VI – De golven 71

6 De omweg 74

DEEL II

OXFORD (1388-1390)

7 Gropekuntlane 85

De weg naar Konstanz VII – Tarente 96

8 Zweren bij de zeug 98

9 Wycliffe en Sint-Scholastica 107

De weg naar Konstanz VIII – Het ezelsfeest 116

10 Salisbury 119

11 Hagenpreek 130

DEEL III

DE RUE GRATTE-CUL (1390-1393)

De weg naar Konstanz IX – Hoe ik bouwde 141

12 Parijs 144

13 Gargouilles, chimaeren en grotesken 154

14 Het verhaal van de blinde 164

De weg naar Konstanz X – De tempel 175

15 Geselaar en de rolwisselaar 178

DEEL IV

MEDICUS PHYSICUS (1393-1398)

De weg naar Konstanz XI – Bologna 189

16 Dissecties 191

17 Trepanaties 201

De weg naar Konstanz XII – Vlooiën op een rat 212

DEEL V

HET KLEINE KEIZERRIJK (1401-1404)

18 Trebizonde 219

19 Amputatie 228

20 De machine van Llull 237

De weg naar Konstanz XIII – Geesten in de kruisgang 248

21 De Zwarte Dood 251

22 Anorexia mirabilis 262

DEEL VI

DE BUKHT VAN DE AĞ QOYUNLU (1404)

23 Bij de stam van de dansers 275

24 De Clan van de Witte Schapen 283

25 De deve güreşi 291

De weg naar Konstanz XIV – Een blinde ezel 302

26 Ruy González de Clavijo 304

27 De maquette 314

- De weg naar Konstanz xv – De piramiden* 325
28 De toepassingen van bamboe 329
29 Regenschermen 340
De weg naar Konstanz xvi – Het inzicht 348
30 De vlucht van Li Peng 352
De weg naar Konstanz xvii – Zeno 360
31 Zwart tandvlees 364
De weg naar Konstanz xviii – Wat voor de hand lag 374
32 Qalandar 375
De weg naar Konstanz xix – Haverkist 386
33 Long Gum Pa 388

DEEL VII

KETTERGERICHT, OF: HEILIGE ONSCHULD (1415-1417)

- 34 De Friedel Ziere 397
35 Een boottochtje op de Rijn 406
36 De manuscriptenjager 416
37 De ziekte van de bisschop 424
38 Bisschop Otto zorgt voor vertier 434
39 De koning trekt weg 445
40 Galina 454
41 De grote vergadering 463
42 Krempel 473
43 Een ketter met gangreen 482
44 Maquette 492
45 Standvastigheid van een ketter 501
46 Armins gantelet 510
47 De hand van Galina 519
48 Windstilte 528
49 Zeno draait zich om in zijn graf 537
50 Het diner van de umanisti 548
51 Stadsvoogd 558
52 De kardinaal kon doodvallen 566
53 Een rechtbank zonder juridische status 579
54 De Grauwe Klauwier 589

55 Nog meer vertier 600

56 Het grote inzicht 611

Epiloog – Hoe ik China kwijtraakte 623

Verantwoording 627

Proloog

De weg naar Konstanz I

(1415)

Op de stoffige wegen van Italië, in de vroege lente van het jaar 1415, kwam ik een tweetal reizigers achterop. Een jonge vrouw leidde een bepakt muildier aan de hand en voor haar uit ging een rijzige grijsaard met zekere tred, al viel me op dat hij zijn reisstaf gebruikte als blindenstok. De vrouw droeg op haar linkerslaap een klein litteken als een zilveren spinnetje; ooit had een vaardige heelmester daar een wond gehecht. Ik groette in het voorbijgaan zoals gebruikelijk is langs de pelgrimswegen en wierp een vlugge blik op de man. Ogen als lege ijsvelden.

Ik richtte mijn ogen alweer op de weg, toen de man me bij mijn naam riep. 'Isidoor?'

Ik bleef staan en draaide me naar hem om. Voor mijn geestes oog zag ik hem nu twintig jaar jonger en in de kracht van zijn leven, toen zijn haar en baard nog donker waren en niets die felle blik ontging. Ook toen had hij een vrouw bij zich gehad en zij op haar beurt droeg een klein meisje op haar arm. Dat moest deze jonge vrouw zijn, die nu het muildier leidde.

Bij de herinnering hoorde een naam. 'Maelgys,' zei ik. 'Ben jij het echt? Hoe vaak heb ik niet aan onze goede tijd in Trebizonde gedacht!' Ik wrong me uit de draagriemen van mijn reiskist en zette die voorzichtig op de grond.

Maelgys lachte. 'Ik herkende je aan je stem. En je kent mijn dochter? Haar naam is...'

'Lorea,' zei ik. 'Natuurlijk ken ik haar nog.' Ik maakte een hoofse buiging. Een volkswrouw zou erom gegiecheld hebben, maar zij aanvaardde het met een knikje. Afgezien van haar gebruide gezicht leek ze sterk op haar moeder, die destijds net zo oud moest zijn geweest als zij nu. En om me haar te herinneren had ik geen geheugenkunst nodig. Hoeveel mensen leven, worden oud en sterven,

zonder dat ze ooit een dergelijke schoonheid zien?

‘Vooruit,’ zei de man. ‘Er is maar één weg en we kunnen een tijdlang samen reizen. Ik hoor de instrumenten rinkelen in je kist. Die mag je op Gigi laden, hij kan zo’n last beter aan dan jij.’

Ik ontmoet genoeg volk onderweg, eenlingen of groepen, en soms loop ik een stukje op met iemand die ik sympathiek vind, maar lang houd ik het nooit vol. Anders dan de meesten voel ik niet de noodzaak om stilten te vullen met ijdel gepraat en zelden kom ik iemand tegen die werkelijk iets te zeggen heeft. Alleen tijdens eenzame voetreizen kan een mens zijn gedachten laten uitwaaieren, zijn kennis nalopen, herschikken en tot nieuwe inzichten komen. Daarnaast wil ik me niet inhouden voor traag gezelschap. Maar voor mijn oude vriend en zijn dochter maakte ik een uitzondering.

‘Je herkende me aan mijn stem,’ zei ik, terwijl wij onze weg vervolgden. ‘Dat is verbazingwekkend. Wat is jullie reisdoel?’

‘Wij gaan naar Konstanz,’ zei Maelgys. ‘En hoe is het jou vergaan sinds Trebizonde? Ik weet nog dat je naar het einde van de wereld wilde lopen.’

‘Bij wijze van spreken,’ zei ik. ‘Ik kwam tot de oostkust van China en omdat ik weinig opheb met de zee, en er mensen noch schepen waren, hield ik daar halt.’

De oude man knikte. ‘De wereld heeft geen einde,’ zei hij, ‘dat weet jij net zo goed als ik.’

Ik dacht koortsachtig na. Moest ik hem niet vragen naar zijn vrouw Sotiria? Het kon niet anders of ze was overleden. Het moment ging voorbij.

‘En waar ga jij heen?’ vroeg hij.

Ik wist het nog altijd niet.

Deel I
Bellalanda

(± 1373-1388)

‘Stel je dus voor dat de vorm van het werk al in de geest van de kunstenaar bestaat, zoals het ontwerp van een te bouwen huis bestaat in de geest van de architect; dit is het voorbeeld waarnaar hij het huis bouwt.’

– Robert Grosseteste in een brief aan Adam Rufus

Er was eens een gans

Ik, Isidorus van Rillington, bevind me hier in het eeuwige duister van een kerker, waar de tijd niet lijkt te verstrijken. Ik twijfel tegenwoordig aan alles, zelfs aan mijn eigen bestaan en aan dat van jou, vreemdeling. Weliswaar ben je onzichtbaar, maar na al die tijd dat we samen zijn, meen ik je contouren af te kunnen leiden uit geluiden, een onverhoedse beweging, of uit je ademhaling die ik aanvankelijk nauwelijks kon horen, maar die inmiddels met haar rijzen en dalen de eb en vloed van mijn bestaan vormt.

Soms kondigt een doffe klap van boven ons eten aan. Dan regent het opeens brood, kaaskorsten, koolstronken en soms wat rotte appels. Maar mijn maag vertelt me waar ik geen horologium voor nodig heb. Zelfs onze voedertijden kennen geen regelmaat. Af en toe denk ik dat ik je hoor kreunen, mijn vriend, maar nooit komt er een woord over je lippen. Of je nu doofstom bent, of mijn taal niet spreekt, ik weet het niet. Evengoed zal ik je mijn verhaal vertellen, ook in jouw belang, opdat we, die draad uitspinnend, nog enig besef zullen hebben van de voortschrijdende uren.

Ik zoek iets, een herinnering die zich net achter de horizon verschuilt, zoals je soms een eenvoudig woord niet meer voor de geest kunt krijgen, maar tegelijkertijd weet dat het je ieder moment weer te binnen kan schieten. Ik zal me het hoofd niet pijnigen, want ik weet dat de kans groter is om het te achterhalen als ik er niet te hard naar zoek; het zal vanzelf komen, onder het vertellen.

Ik weet alleen niet goed waar ik moet beginnen. Bij mijn vroegste herinneringen? Of bij de wending die mijn leven nam toen ik Maelgys weer tegenkwam op de lange weg naar Konstanz? Maar er is geen reden waarom we geen twee paden kunnen bewandelen, ten slotte betreden we het domein van de geest.

Verveling, zo zei iemand mij eens, is de ergste plaag. Verveling,

dat onzalige wangedrocht: ledigheid is haar vader, domheid haar moeder en volgens velen zijn wij in dit leven gedoemd ons ofwel dood te werken, ofwel dood te vervelen. Ik sprak de man niet tegen, noch beaamde ik zijn stelling. Die ergste plaag mag dan gelden voor de meesten, ik wist mij er altijd aan te onttrekken. Ik heb me nooit verveeld, zelfs nu niet! Ledig noch dom ben ik en daarnaast kreeg ik al op jonge leeftijd het juiste boek in handen.

Het duister is een dankbaar canvas, een glad houtpaneel waarop mijn verbeelding kan schilderen. Ik heb geen kleurenpalet nodig en hoef mijn ogen niet eens te sluiten om me de sterren voor de geest te brengen, dat schitterende gewemel, die grote wenteling van flonkerend argent op het diepe sabel van de nacht.

Je vraagt of ik ze mis?

Nee, ik zie ze voor me en fluister hun namen. De Grote en Kleine Beer recht boven me, iets oostelijker de Lier en de Zwaan met haar nevels en de lange gloeiende baaierd van de Melkweg; de ster Capella lager in het noordwesten en daarboven de tweelingen Castor en Pollux. Leg ik in gedachten mijn hoofd in mijn nek, dan zie ik Boötes de ploeger en de Noorderkroon en... maar let wel, de constellatie zoals ik me die nu voorstel, is die van de nacht waarop een onbekende hand me te vondeling legde voor de poort van een abdij in het graafschap Yorkshire.

Had de poortwachter geen gehuil gehoord op die late vriesnacht aan het begin van de grasmaand – om precies te zijn, in de vroege uren van de naamdag van St.-Isidorus van Sevilla – dan had mijn bestaan niet meer opgeleverd dan het stijfbevoren lijkje van een naamloze die in geen doopregister staat opgetekend, en was ik gedoemd geweest tot een begrafenis in ongewijde grond, op korte afstand van de kruidentuin, waar ook de honden en katten van het klooster begraven liggen.

Maar zo ging het niet.

Aanvankelijk hield de poortwachter het voor demonengehuil, wat zich, zoals iedereen weet, gewoonlijk laat bezweren door een warme kruidenwijn, maar het kwam die dag zo uit dat hij, die zelden zonder wijn zat, vergeten was de brandstof in zijn huisje aan te vullen, dus schoot hij mopperend in zijn pij, nam zijn staf op – want

met demonen moet men geen dialoog aangaan – en ging naar buiten. Omdat binnenspoorts niets te zien was, opende hij zuchtend en op alles voorbereid het poortluikje. Op het plankier dat in beter tijden ondersteuning had moeten bieden aan de wielen van ossenkarren, stond een oude turfmand, die ogenschijnlijk gevuld was met turfmolm.

Giles de Overlevende, want zo heette deze poortwachter, twijfelde. Het was een lange wandeling naar de turfopslag van het klooster en met de inhoud van de mand kon hij zijn huisje en zijn wijn opwarmen. Daarnaast deed het gehuil meer denken aan een kind dan aan een demon, al moeten we de arglist van die wezens niet onderschatten. Maar omdat de enige vrees die hij kende de vreeze Gods was, nam hij een flambouw uit een houder, opende de poort en nam de mand op, die zwaarder was dan droge turf zou rechtvaardigen. Tussen de ruwe plakken kon hij het rode, betraande gezicht onderscheiden van een jongetje, dat op zijn beurt verstomde bij het zien van het baardige monnikengezicht in de laaiende gloed van de flambouw.

‘We hebben geen plaats voor een kind,’ zei abt Robert, toen Giles zijn vondst na de priem aan zijn medebroeders toonde. Hij bedoelde dat hij geen voorzieningen had, want het klooster, dat plaats kon bieden aan meer dan zestig broeders, was nooit hersteld van de Zwarte Dood die onze streken een generatie eerder had bezocht. Er leefden nog maar weinig broeders in Bellalanda en sommige vleugels waren al jaren door niemand betreden.

‘Wat is dat voor een jong?’ vroeg een van hen. ‘Het lijkt niet op de kinderen uit deze buurt. Het is te klein en te donker.’

‘Het is ook geen Schot,’ stelde de abt vast. In het verleden hadden de monniken van Bellalanda veel overvallen te verduren gehad en hoewel de laatste daarvan al bijna twee eeuwen geleden had plaatsgevonden, kende iedereen de verhalen. Schotten waren nu eenmaal niet te vertrouwen, maar dat ze een zuigeling als paard van Troje zouden sturen, leek toch niet waarschijnlijk.

Er volgde een discussie waarbij diverse mogelijkheden werden gewogen. Had soms een Jood zijn kind op de stoep achtergelaten? Nee, die waren al honderd jaar uit Engeland verbannen, al gingen

er geruchten dat veel Lombardische pandjesbazen in werkelijkheid vermomde Joden waren.

‘Hoe het ook zij,’ besloot abt Robert, ‘het maakt niet uit waar het mormel vandaan komt, na de doop hoort hij bij ons. Het heeft een huis nodig en een min.’

‘En snel ook,’ zei Giles, ‘of hij zal ons allemaal doof schreeuwen. Ik zal hem bij me houden. Ik laat hem dopen in de kerk van Rillington.’

‘En je wilt zeker ook een min zoeken?’ vroeg de abt, glimlachend bij de gedachte. Voor sommige taken waren altijd vrijwilligers te vinden, zelfs als ze al de leeftijd hadden bereikt van de poortwachter. Maar hij had het mis.

‘Een geit geeft ook melk,’ zei Giles.

Omdat niemand bezwaar maakte en de hemel tenslotte de vinder van de vondeling had aangewezen als verantwoordelijke, zou ik de jaren van mijn jeugd doorbrengen in de porterie, het poortwachtershuisje met belendende stal, waar altijd de geuren hingen van mest, turf, boeken en verschaalde wijngeest.

Met een geit als min groeide ik snel. Spoedig kwamen er grutten bij, boekweitgrutten, havergrutten en gort, en heel soms een stukje gevogelte of een ei. Ik kroop rond in de pakjes die Giles voor me maakte uit zijn eigen afgedankte onderkleden en die, bij gebrek aan voorbeelden of inspiratie, onhandige nabootsels waren van monnikspijen. Van nature moet ik een goed geheugen hebben gehad, want ik herinner me de tijd van voordat ik mijn eerste schreden zette. Ik sliep achter een schot in de schaapskooi, in een oude haverkist, want het klooster had al lang geen paarden meer. Drie geiten hielden me gezelschap. Bij de schapen aan de andere kant van het schot kwam ik nooit, wij aan onze kant keken een beetje neer op die domme wolbalen.

Ik kon me vrij bewegen in het gras van een kleine hof tussen de binnenste en de buitenste ommuring van het klooster. Hier liepen ook de ganzen van Giles. Ik leerde al gauw dat ik hen beter kon mijden.

Mijn speelgoed bestond uit een stapeltje dakleien in het werkschuurtje tussen stal en leefruimte. Ik bouwde hutten voor de

kloosterkat, maar hoe uitnodigend die er ook uitzagen, met stro om in te liggen en grote uitsparingen van waaruit ze in dekking muizen kon observeren, ze liet zich niet huisvesten. Ik ontdekte dat ik vage lijnen kon krassen op het leisteen en probeerde een muis te tekenen, maar zelfs daarmee liet ze zich niet verleiden.

Giles, die mijn pogingen zag, gaf me een brokje krijt. Hiermee kon ik opeens duidelijke lijnen maken. Ik verloor mijn belangstelling voor schuur en kat. Bij Giles' haardvuurtje ging ik zitten met een leitje en ik begon te tekenen of mijn leven ervan afhing.

Giles kwam zelden uit zijn zetel, door zijn functie kon hij zich onttrekken aan de verplichtingen die het monnikenleven beheersen. De werkzaamheden van een poortwachter zijn niet zwaar, zeker niet in Bellalanda. Het klooster lag buiten de grote pelgrimswegen en stond niet bekend om die producten waarmee andere kloosters roem verwierven. De kleine groep overlevenden hield stand door te voorzien in de eigen levensbehoeften maar ook niet meer dan dat. Bellalanda was geen centrum van kennis en voor zover dit ooit het geval was geweest, kon geen sterveling zich die tijd nog herinneren.

Giles had zijn jonge jaren in een andere kloostergemeenschap doorgebracht. Toen de Zwarte Dood in de zomer van het jaar 1349 toesloeg, had hij zijn broeders een voor een zien sterven. De ziekte ging aan hem en enkele anderen voorbij, maar bij de tweede pestgolf, dertien jaar later, was hij een van de eerstgetroffenen. Hij overleefde de ziekte en genas snel genoeg om de laatste van zijn confraters te kunnen begraven, waarbij hij het geluk had dat er al een massagraf openlag op de begraafplaats, want de kracht om te graven ontbrak hem.

Niemand wil in een sterfhuis wonen en zo kwam hij na een maandenlange zwerftocht terecht in de cisterciënzer abdij Bellalanda, waar een twaalftal monniken, minder dan een kwart van de oorspronkelijke bezetting, had overleefd. De broeders waren blij met de nieuwkomer. Giles werkte ooit in een scriptorium en had het zelfs tot bibliothecaris gebracht, maar verzwakt als hij was, hield hij het staan achter een lessenaar niet vol, noch was hij in staat om deel te nemen aan de zware bidstonden. De abt sprak met hem, sliep er

een nacht over en gaf hem toen de taak van poortwachter, al was daar nooit eerder behoefte aan geweest en had het klooster ook in de gloriédagen al weinig aanloop gehad.

Als poortwachter kon Giles een rustig leven leiden, tot op die dag waarop het lot (zo zou hij het zelf noemen) hem een kind bezorgde – maar ook na mijn komst naar het huisje bracht hij het grootste deel van zijn dagen slapend door. Zijn zetel was tevens zijn bed. Als hij niet sliep, keek hij naar mijn bezigheden. Geduldig beantwoordde hij dan mijn vragen.

En naarmate hij zijn pupil zag groeien, rees de kennis die hij een kwarteeuw eerder had opgedaan en zo achteloos had laten verkwijnen weer in hem op, zoals een verzonken stad zich bij het extreme laagtij dat we stormeb noemen plotseling kan blootgeven aan een verbaasde passant.

‘Het wordt tijd dat je leert lezen,’ zei Giles op een dag, en omdat hij geen boeken had en geen perkament of papier, nam hij mijn leitje en tekende er een ruwe kattenkop op. ‘Wat is dat?’ vroeg hij.

‘Kat,’ zei ik meewarig. Er is niet veel nodig om een kat te suggereren, en mijn eigen getekende katten zagen er ondertussen beter uit dan dit mormel. Hij zette er een paar tekentjes bij. ‘Hier staat kat,’ ging hij verder. ‘C-a-t-t-e.’

Ik zei het hem na. Hij gaf mij het krijtsteentje en ik kraste zorgvuldig dezelfde letters onder die van hem.

‘Dat is goed!’ zei hij. ‘Nu in het Latijn!’

‘Ik weet niet wat dat is,’ zei ik.

‘Ik zal het je leren.’

Hij kreunde, misschien bij het vooruitzicht van de ontzaglijke taak die hem wachtte. Spoedig zou hij zich verbazen en verheugen over mijn snelle verstand. ‘De beste leerling doet het werk zelf,’ zei hij eens.

Mijn vriend, ik was verrukt over deze nieuwe manier om zaken vast te leggen. Ik oefende en luisterde naar de verhalen die Giles vertelde over vreemde wezens en verre streken. Pas veel later, toen ik de grote boeken van de ouden ging lezen, kwam ik erachter dat die verhalen bijna woordelijk in zijn geest gesluimerd hadden en dat ze hun wonderbaarlijke wedergeboorte pas beleefden toen hij ze

nodig had voor mijn onderricht. Hij hing bij het vertellen onderuitgezakt in zijn zetel en sprak aan één stuk door, de ogen gesloten en de handen gevouwen op zijn buik.

Ik tekende en schreef en probeerde de mooie of duistere woorden die ik hoorde op te schrijven. In het begin kwamen de verhalen hortend en aarzelend, in een mengsel van volkstaal en Latijn. Ik begreep dat hij alles wat hij zich herinnerde uit zijn hoofd moest vertellen en op een dag verzocht ik hem om direct in het Latijn te spreken. Vanaf dat moment stroomden de verhalen in een bonzende, bezwerende cadans en klonken ze zoals ze oorspronkelijk bedoeld waren, zonder dat hij daarbij zijn ogen opende, waardoor ik lange tijd dacht dat hij in zijn slaap sprak, en dat zijn droombeelden zich vertaalden naar de woordketens die uit zijn mond kwamen.

Ik probeerde ze vast te leggen op de leisteen, ooit wilde ik mijn eigen ideeën en verhalen noteren, maar daarvoor was het materiaal niet toereikend en de krijtstrepen vervaagden snel.

‘Je moet perkament hebben,’ zei Giles, ‘of papier.’ Hij legde me uit hoe geschriften zich gewoonlijk voordeden.

Ik kon schrijven en lezen lang voordat ik mijn eerste boek zag en probeerde er me een voorstelling van te maken. ‘Waarom heb je ze niet meegenomen uit je vorige klooster?’ vroeg ik. Wat hadden de doden immers aan boeken?

‘Mijn eigen vege lijf woog me zwaar genoeg,’ zei hij lachend. ‘En daarbij draag ik alle kennis die ik opstak met me mee.’

Ik vroeg door, maar hij glimlachte, alsof hij een verborgen kunst beheerste en die niet prijs kon geven. Ik liet het erbij en hij viel in slaap nog voor de glimlach wegstierf van zijn lippen. De volgende ochtend vroeg ik hem er opnieuw naar.

Hij kwam overeind. ‘Haal jij eens wat turf,’ zei hij. ‘Het is koud, voel je dat niet?’ Hij nam de kat op schoot en aaide haar.

Ik deed wat hij had gevraagd en we aten samen brood en kaas. Hij zette de kat zachtjes op de grond, warmde zijn kruidenwijn boven het vuurtje op en drapeerde zich weer in zijn zetel.

Toen vertelde hij me over Tullius’ *Tweede retorica*.

Het was een van zijn eerste leerboeken geweest, de *Rhetorica ad Herennium* van Marcus Tullius Cicero – al was het waarschijnlijk

een onbekende navolger die in dit epistel uiteenzet hoe je feiten die het onthouden waard zijn op plekken neerzet die alleen bestaan in de geest.

Giles haalde het allemaal uit zijn geheugen en achteraf weet ik dat ik een vereenvoudigde versie kreeg, die geschikt was voor mijn kinderverstand. Maar hij legde die avond de grondslag voor mijn latere geestesleven: de opbouw van een systematisch geheugen.

Het zou nog enige tijd duren voor ik het allemaal kon toepassen.

De woorden die ik op mijn dakleitjes schreef, groeiden snel uit tot zinnen en de zinnen tot verhalen. Op een dag liet ik Giles trots mijn eerste boek zien. Ik had de dakleien samengebonden met een stukje touw dat ik door de nagelgaatjes had getrokken. De knoop had me nog de meeste moeite gekost.

‘Lees het me voor,’ zei hij. ‘Mijn ogen hebben meer licht nodig en duidelijker letters.’

Het was een verhaal over een schaap en een kat, dat ik me niet wens te herinneren.

Giles zuchtte van bewondering, maar niet vanwege het verhaal, begreep ik al gauw. ‘Ik besef opeens,’ zei hij, ‘dat je geheel zelfstandig het boek hebt uitgevonden. Ik moet je prijzen om je vindingrijkheid. Overigens zijn er handiger manieren om boeken te maken.’

‘Vertel het me.’

Giles sloot zijn ogen en ik dacht dat hij sliep. Pas later zou ik begrijpen dat hij zijn herinneringen naliep, op zoek naar boeken en antwoorden. Dat de slaap hem dan tijdens deze bezigheid soms overviel, kon ik hem moeilijk aanrekenen, hij was tenslotte een oude man.

De volgende dag verdween hij een tijdje naar het klooster. Bij terugkomst gooide hij wat platte, stijve stukjes leer op tafel, die bijna doorzichtig waren, en ongelijk van vorm. ‘Dat is velijn,’ zei hij, ‘of perkament. Het is snijafval, dat ik gekregen heb van de rekenmeester. De grootste stukken zijn nog goed bruikbaar om op te schrijven. En hier heb ik pen en inkt.’

De pen bestond uit de schacht van een bijna kale ganzenveer waar alleen aan de top nog een stukje baard was overgelaten. Giles liet me zien hoe je de letters op velijn schreef, maar het ging hem slecht af. Hij gromde, sneed de veer bij, probeerde het nog eens en

nu kwamen er duidelijke letters op het stukje vel.

‘A-a-n-ser e-rat,’ las ik, stotterend van verwondering. ‘*Anser erat.* Er was eens een gans.’

‘Ik zal de hele fabel voor je opschrijven,’ zei hij. Hij schreef tot het velletje vol was en liet het me toen voorlezen. Het kostte me geen moeite, Giles schreef met vaste hand en zijn letters waren strak en duidelijk. Wat een verbetering ten opzichte van een leitje met krijtsteen! Het was de fabel van de gans die gouden eieren legde, en ik wilde meer.

‘Nu jij,’ zei hij en hij gaf me een nieuw stukje velijn. Hij dicteerde en ik schreef. Ik deed mijn uiterste best om mijn letters op die van hem te laten lijken.

‘Niet slecht,’ zei Giles, ‘al heb je nog veel te leren.’

Giles kende alles uit zijn hoofd. Hij sprak, ik schreef en uiteindelijk had ik alle vella gevuld. ‘We moeten nieuwe hebben,’ zei ik opgewonden, want ik wilde dat er geen einde aan kwam.

‘Dat is niet nodig. Je kunt het overlezen en in je geest bewaren. Denk eraan wat ik je onlangs heb verteld.’

Ik wist het nog, Tullius’ *Tweede retorica*.

Giles knikte. ‘Morgen krab ik de inkt weg en dan mag je het voor me opzeggen. Begin maar.’

Eerder had hij me aan de hand van eenvoudige voorbeelden geleerd hoe je je kennis voor de geest kunt halen en op denkbeeldige plaatsen neerzetten. En nu moest ik het zelf doen. Hij viel al snel in slaap. Ik zat daar met mijn velijn en een fabel en verkende mijn innerlijke wereld.

Toen het haardvuur uitging en Giles niet lang daarna ontwaakte, had ik alles in mijn geest opgeslagen, ik had de letters van het velijn gewist en vroeg om nog een verhaaltje.

‘Eerst wil ik horen wat je hebt onthouden van de gans en de gouden eieren.’

Ik sloot mijn ogen en zegde de hele fabel op.

‘Je hebt het goed gedaan,’ zei hij. ‘Hoe heb je het uitgebeeld?’

Ik had de stal genomen. De gans zelf had ik in een trog geplaatst waaruit de geiten aten. Ik liet haar op één ei zitten, want daarover ging de volgende regel. De natuur had haar zo gemaakt dat ze maar

één ei per keer kon leggen. De eigenaar, dat was Giles, plaatste ik bij de gans, verstart in een houding die ongeduld moest uitdrukken, een mes in zijn hand. Ik had een extra schot geplaatst en daarachter lag, in de geitendrinkbak, een opengesneden gans. De eigenaar stond ernaast en hief in wanhoop zijn handen. Ik hoefde nog geen gedetailleerde beelden te maken voor de afzonderlijke zinnen en woorden, mijn geheugen moet van nature al goed zijn geweest. Ik hield zelfs wat plekken in reserve, die ik in mijn geest droeg maar nog niet had ingevuld: een gereedschapsrek, een hooizoldertje, een haverkist.

‘Dat is niet slecht gedaan,’ zei hij. ‘En waar plaats je de volgende fabel, over de hond en de leeuw?’

‘In de schapenstal?’ Ik kende geen andere plekken dan Giles’ huisje met de aanbouwsels en de hof. ‘Een hof met een muur eromheen?’ En ik zag nog een probleem opdoemen: ‘Hond en leeuw, hoe zien die eruit?’

Giles zuchtte. ‘Dat is waar ook,’ zei hij. ‘Je weet nog niets van de wereld.’